

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

1970'LERDEKİ OLAYLARIN MİTOLOJİK BİR ÖĞE OLARAK TÜRK SİNEMASINDAKİ KAHRAMANLIK ANLATISINA ETKİSİ:

"BATTAL GAZİ DESTANI" FİLMİ ÖRNEĞİ

Asuman ALDEMİR¹

ÖZ

Eski çağlarda sözlü anlatımlar olarak kendini gösteren mitolojik öyküler, zamanla çağa ayak uydurarak sinemayı da etkisi altına almıştır. Özellikle kahramanlık hikâyelerinin ortak bir bellek yaratmaları, mitolojik öğelerin sinemaya uyarlanmasını kaçınılmaz kılmış ve kültürlerin öne çıkarılması bakımından oldukça önemli bir unsur olarak kendini göstermiştir. Son yüzyılda teknolojinin ilerlemesiyle beraber bir takım sosyal, ekonomik, siyasi olayların etkisinin beyaz perdeye ciddi bir şekilde yansıdığı, buna bağlı olarak da özellikle 1970'lerin içinde yaşanan ve tüm dünyayı derinden sarsan krizlerin Türkiye'ye de sıçramasının film yapımlarında büyük etkiler yarattığı gözlenmiştir. Bu dönemde yapılan filmlerin, özellikle kahramanlık figürünü çokça kullandığı ve toplumsal algıyı etkilemeye çalıştığı görülmektedir. Bu çalışmada, 1970'ler Türkiye'sinde kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı filmlerin nasıl ortaya çıktığı ve yaşanan dönemin toplumsal yapıya olan etkileri "Battal Gazi Destanı" filmi örnek alınarak, ideolojik film çözümlemesi yöntemiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda ise, toplum içerisinde yaşanan olayların, filmlerin konusu üzerinde önemli bir etkisinin olduğu ve gerilen toplum psikolojisinin kahramanlık algısı yaratılarak yatıştırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kahramanlık, Mitoloji, 1970'ler, Film çözümlemesi, Battal Gazi Destanı

THE EFFECT OF THE EVENTS OF THE 1970s ON THE STORY OF HEROISM IN TURKISH CINEMA AS A MITOLOGY ELEMENT: THE FILM "BATTAL GAZI SAGA"

ABSTRACT

Mythological stories, which have been known as oral narratives in ancient times, have also taken over cinema by keeping up with the era over time. In particular, the fact that stories of heroism create a common memory has made it inevitable to adapt mythological elements to the cinema and has shown itself to be a very important element in terms of highlighting cultures. With the advancement of technology in the last century, it has been observed that the impact of several social, economic and political events is reflected in

1 Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi, asumanaldemir26@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-3239-4476

Atıf/Citation: Aldemir, A. (2020). 1970'lerdeki Olayların Mitolojik Bir Öge Olarak Türk Sinemasındaki Kahramanlık Anlatısına Etkisi: "Battal Gazi Destanı" Filmi Örneği, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 30-49

the white screen, and accordingly, especially in the 1970s, when crises that shook the whole world deeply caused a huge impact on film productions. It is seen that the films made during this period used the figure of heroism in particular and tried to influence social perception. In this study, the effects of the films on the social structure of the 1970s Turkey, how the stories of heroism emerged, and the effects of the period on the social structure were taken as examples of the film "Battal Gazi Saga", and tried to be revealed by ideological film analysis method. As a result, it can be said that the events in the community have a significant impact on the subject of films and that the tired social psychology is trying to be soothed by creating a perception of heroism.

Keywords: Heroism, Mythology, 1970s, Movie analysis, Battal Gazi Saga

GİRİŞ

Kahramanlığa dair hikâyeler, eski çağlardan beri mitolojik anlatımlar içerisinde yer almıştır. Nesilden nesile aktarılmaya çalışılan sıra dışı öyküler, genel olarak tarihsel ya da dini öğelerden yola çıkılarak ortaya atılmıştır. Mitlerin ortaya çıkışında toplumların belli dönemlerde yaşadıkları sosyal, siyasi, ekonomik olaylar önemlidir. Özellikle zamanla değişen dünya yapısı içinde sanayileşmeyle beraber kapitalizmin gelişmesi, uluslararası bir takım savaş, göç, kıtlık, işsizlik, gibi oluşumların kendini göstermesi, toplum ve kültür yapılarının farklılaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda yeni teknolojilerin ortaya çıkışında sinema da kendine bir yer edinmiştir. Sinemanın bir anlatım dili olması ve ideolojileri yayma aracı olarak tüm dünyada kullanılması oldukça önemlidir. Dolayısıyla kendine has bir kültür yapısı olan Türk toplumunun da mitolojik anlatımlarının zamanla sinemayı etkilediği ve kendi kahramanlarını yarattığı söylenebilir.

1960'lardan sonra Türkiye tarihinde yaşanan bir takım siyasi gerilimlerin halk üzerindeki olumsuz etkileri, toplum içerisinde ciddi kaoslara neden olmuştur. Bu dönemden itibaren dünyada yaşanan ve gittikçe büyüyen sıkıntıların Türkiye'ye sıçraması ve bu kaotik ortamın toplum üzerindeki baskısı sinemayı etkilemiştir. Öyle ki bu durum, insanların o dönem içerisindeki psikolojilerinin ve yitirilen özgüvenlerinin kahramanlık algısı yaratılarak beyaz perdeye sunulması şeklinde kendini göstermiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'de 1960'lardan başlayıp 1970'lerle beraber daha da zirveye çıkan siyasi ve sosyal çalkantıların sinemada kahramanlık unsuruna etkisi ele alınmıştır. Bu kapsamda "Battal Gazi Destanı" filmi üzerinden kahramanlık

algısının oluşturulmasının ideolojik film eleştirisi ile ortaya konulması amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak çalışmada mitoloji ve kahramanlık ilişkisine yer verilerek 1970'lerin sosyal, siyasi, ekonomi olayların Türkiye'deki etkileri ele alınmış, örnek olarak alınan film üzerinden de ortaya çıkan toplumsal faktörlerin Türk filmlerini nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır.

1.Mitoloji Ve Kahramanlık İlişkisi

Mitolojiler, bilinçaltının bir ürünü olmakla beraber, toplumların kendilerine özgü tarzını da ortaya koymaya çalışır. Günümüze kadar dünyadaki pek çok mitoloji, kendi kültürleri ya da yaşantılarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmış, kendi inanç ve âdetlerine göre öyküler türetmiştir.

İnsan, yaratıldığı günden bugüne kadar ayakta kalabilmek ve bir şeylere tutunabilmek adına bazı fantezi şeylere ihtiyaç duymuştur. Bu durum, insanların zamanla pek çok hikâyeye üretmesine neden olmuştur. Hikâyelerde bir takım olumsuz durumlarla savaşılan kahraman, her zaman yiğit savaşıdır ve sevdiklerini korumak adına elinden gelen ne varsa yapar. Nasıl ki insanı ayakta tutan şey korkuysa, kahramanı da ayakta tutan ve karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesini sağlayan yegâne şey korkudur. Bu yüzden kahraman, korkuyu öğrenerek ayakta kalabilmeyi başaran ve her şeyle başa çıkabilen önemli bir şahsiyettir (Yılmaz, 2015:18). Kahramanın korkusu onun ayakta kalmasını sağladığı gibi dayanıklı ve sabırlı biri olarak hikâyelerde ana unsur olmasında da önemli rol oynar.

Çok eski dönemlerden beri insan, kendini kutsallıkla ilişkilendirmiş ve Tanrı'nın yansıması olarak görmüştür. Anlatılan pek çok halk hikâyelerinde ve destanlarda kahraman, yeryüzüne inen olağanüstü bir karakterdir. Bu şekilde kahraman kutsallaştırılmış olur. Böylece kahraman, Tanrı'nın bir vekili olarak yeryüzünde bulunan (yaşadığı) kentin de kutsallaşmasını sağlayan yüce bir varlık olarak görülür. Toplum bu açıdan kahramanlara bir değer yüklemektedir. Dolayısıyla kahramanlar kendilerine yüklenen bu değere göre hareket eder ve bu değer doğrultusunda yolunu çizer (Özünel, 2014:8). Bir anlamda kahraman, kendisine çizdiği yolda bir kültürün ya da toplumun kendisine verdiği değeri en iyi şekilde koruyarak yoluna devam etmelidir.

1.1. Kahramanlık, Mit, İdeoloji ve Toplum

“Kahramanlık” kavramı genel olarak iyi olan, güzel olan durumlarla bağdaştırılır. Dolayısıyla kahramanların bireylerle ya da çevresiyle olan ilişkileri, herkesin kabul ettiği mantıksal davranışlar içinde yer alır. Mitler de kahramanların diğer kişilerle olan bu ilişkilerini harmanlayarak ve dramatik bir hale getirerek karşımıza çıkartır (Dumézil, 2012:11). Bu bağlamda kahramanlık hikâyelerinde olayların ya da durumların sürükleyici bir yapı içinde verilmeye çalıştığı görülebilir.

Bir sorun karşısında ortaya çıkan kahramanlık eylemleri, özellikle tragedyalarda ve mitlerde çağın şartlarına uygun olarak kendini gösterir. İdeolojik olarak ortaya çıkan bu kahramanlık öyküleri kendi içinde çözüm arayan bir niteliktedir. Mitlerde toplumun gerçekliği tüm çıplaklığıyla yansıtılır ve bireylerin günlük davranışları o dönemin iktidarına bağlı olarak belli bir ideoloji çerçevesinde zenginleştirilir. Bu anlamda mitosların da bir ideoloji taşıyıcısı olduğu söylenebilir. Etkileyici bir yapısı olan mitosların, tanrılar veya kahramanlar yaratarak belli sistemler içerisinde tragedyalara taşınması, sonrasında bir tartışma konusunu ortaya çıkarmıştır. Aslında tüm öyküler, tragedyalar ya da mitlerde anlatımın etkisi önemlidir. Öyle ki bireyler, kahraman aracılığıyla kendini keşfetmeye başlar ve kahramanın yerine kendini koymaya çalışır. Kendi iç dünyasında yolculuğa çıkan kişiler, kahramanda kendisini görerek âdeta onunla özdeşleşir (Akgül, 2014:6). Dolayısıyla mitlerden esinlenerek çekilmiş filmler, toplumun milli ve dini duygularına hitap ederek katharsisi yaratır. Sözlü anlatıların görsellikle birleşmesi çeşitli hissiyatları ortaya çıkarır. Böylece özünde duygu ve değerleri izleyiciye aktaran bu filmler, ideolojik boyuta da hizmet etmiş olur (Erkılıç, 2014:104). İzleyicilerin mitolojik filmlerdeki karakterlerle bütünleşmesi, onların aynı zamanda kendi kültürlerini ya da değerlerini benimsemesinde de yardımcı olabilir.

Klâsik anlatı yapısında zihnin sürekli merak halinde olması ve olayların bizzat içine girerek ana karakterle özdeşleşme hali olağan bir durumdur. Çünkü kişi gördüğü, duyduğu her şeyde kendinden bir parça hisseder. Dönen entrikalar, oyunlar, onu kurmaca dünyaya götürerek kendi hayatıymış gibi yaşamasına olanak

tanır (Özön, 2000:530). Doğal olarak mitolojilerde de kahramanlık ögesinin bireyde içselleştirilmesi gayet normaldir.

Mitler sadece kurgudan ibaret değildir. Aynı zamanda gerçek hayattan da esinlenerek bir şeyler ortaya çıkarır. Doğada, tabiatta bulunan her şey; nesnelere, inanışlar, insanlar, yaşam ve ölüm gibi her türlü yapının kökeninde toplumsal olaylar yatmaktadır. Dolayısıyla içinde bulunulan zaman da, mitlerden bir şekilde etkilenir. Tanrı ya da insanüstü kişilikler, yenilmez savaşçılar tüm anlatıların gerçekteki yansıması olarak ortaya çıkar. Böylece kutsal sayılan şeyler elle tutulur bir somutluk haline gelerek tarihin gelişiminde önemli bir rol oynar. Birçok efsanelerin elbette ortak bir yönü vardır. Özellikle bu efsanelerde anlatılan savaşçılar, kahramanlar, halk için reddedilemez bir öneme sahiptir. Kahramanlık teması adı altında dilden dile dolaşan bu söylemler aslında toplumun kendini ifade etme aracıdır (Nar, 2014:59-71). Toplumun oluşturan bireyler kendi yaşayış biçimlerini, kültürlerinin özelliklerini bir anlamda bu söylemler aracılığıyla aktarır.

Bir birey, toplumda zamanla kendine bir yer edinir. Ancak birey, yer edindiği toplumda zamanla yükselmek isteyebilir ya da savaşabileceği şartlarla karşı karşıya kalabilir. Bu, içinde yetiştiği toplumun bakış açısına yönelik bir durumdur. Yani bireyin sosyal statüsü, mesleği, inancı, ailesi gibi olguları toplum yapısı içerisinde zamanla bir nitelik kazanır ve belli bir seviyeye gelir. İşte toplumların da yaşamlarını belli bir çerçeveye sokmaya çalışması veya hayatlarına belli bir anlam katmaya çalışması mitolojik anlatılara yansımıştır. Çünkü toplumlar ya da milletler açıklayamadığı bazı gerçek dışı durumların ancak olağanüstü bir varlıktan kaynaklanabileceğine inanmıştır. Öyle ki o yaratıcı varlık, dünyanın hâkimi konumundadır ve zafer kazandırandır. O güç, kimsenin erişemeyeceği yüksek bir mertebedir. Gökyüzüne ait olarak görülen bu yaratıcılar, birinci dereceden kahraman olarak görülen varlıklar ya da tanrılar şeklinde kendini gösterir. Halk destanlarında ya da hikâyelerinde geçen kahramanlar ise Tanrı'yla beraber yeryüzünün hakimi olarak tasvir edilmekte ve statülerini bu yönde iletirmektedir (Dursun, 2018:20-21). Kahramanın zorlu eşikleri atlamasında ve düşmanla çarpışmasında yardımcı olan Tanrı, öykülerde ya da destanlarda onun en büyük destekçisi şeklinde kendini gösterebilir.

Roman ve hikâyeler, kişilerin ruhsal anlamdaki değişimlerini genel olarak maceralarla beraber verirken, arketipsel semboller kullanır. Öykülerde sadece tek kişinin yaşadığı olaylar anlatılıyormuş gibi görünse de aslında arka plânda tüm toplumu, evreni, insanlığı ilgilendiren detaylar ele alınmaktadır. Özellikle kahramanın masallarda uzun yolculuklara çıkmasındaki amacı, gizemli bir şeye ulaşmaya çalışırken karşısına çıkan güçlüklerle baş etmesi ya da onlarla uzlaşmaya çalışmasıdır. Bu durum, çeşitli öykülerde farklı olay örgüleriyle anlatılır ve kurulan entrikalarla kahraman, romanların ve masalların en önemli ögesi olur. Yeniden doğuş konusunun işlendiği öykülerde kahraman olan bireyin kendi içindeki ruhsal çalkantılardan veya bulunduğu olumsuz koşullardan kaçışı ele alınır. Burada da amaç, kahramanın kendisini yöneten bir güçle nasıl değişim yaşadığını ortaya koymaktır. Buna bağlı olarak da tasvir edilen semboller, kavramlar, aslında kahramanın bilinçdışının ürettiği duyguların birer yansıması şeklinde değerlendirilebilir (Yılmaz, 2011:46). Bir anlamda öyküler, kahramanın kendi içinde yarattığı karmaşayı, kavgayı, huzursuzluğu çeşitli araçlar kullanarak ifade etmeye çalışır.

Kahramanların ölümsüz oluşu, aniden ortaya çıkışı veya ilahi bir güç tarafından korunuşu insanların her zaman ilgisini çekmiştir. Aslında bu durum, kişilerin kendilerini de kahraman olarak görme isteğinden kaynaklanır. Çünkü bu harikulade özelliklere hemen hemen herkes sahip olmak ister. Mükemmel olmak, güçlü olmak, her insanın kendinden emin olma ve benlik duygusunu pekiştirir. Öyle ki birey, etrafında biri başarılı olduğunda ya da çok büyük işler ortaya koyduğunda onun yeteneğini, şansını, azmini kendinde bulmakta veya bu durumdan muhakkak kendine bir pay çıkarabilmektedir. Bu anlamda kahramanlar insanlara yol gösterici bir arkadaş olarak görülebilirler. Onlar hem bir dost hem de idol konumundadırlar. Çünkü gerçek hayatta da insan önemli bir karar alacağı zaman ya da bir tercihle karşılaştığında her şeyi göze almak, hatta kendi onurunu riske atmak zorunda kalmaktadır. Buna bağlı olarak da yol gösterici kahramanlar gibi insanlar da iyi işlerle anılarak hayatlarını sürdürmek ve herkes tarafından saygı duyulan bir şahsiyet olarak görülmek isterler (Rosenberg, 2003:11). Dolayısıyla yaratılan karakterler ya da kahramanlar, her zaman insanlara kendi içlerinde, özünde olmak istedikleri kişi gibi olmaları yolunda bir alternatif sunar.

Efsaneleri ortaya çıkaran insanlar, bu efsaneleri yaratırken her ne kadar kahramanın önüne karşılaşıcağı zorlukları koysa da, yine de kahramanın sıradan bir ödülle dönmesi yerine ona bir takım olağanüstü güçler yükleyerek mucizelerle karşılaşmasını uygun bulmuştur. Örneğin İsa'nın çektiği çileler onun bilge bir kişi olarak görülmesini sağlamıştır. Ancak daha derinde onun Tanrı'nın kişiliğe bürünmüş hali olarak algılanması istenmiştir. Çünkü böyle bir mucize daha dikkat çekicidir. Ayrıca tanrısal varlık, hayranlık uyandıran ve aslında herkesin kendi içinde yaşadığı benliğidir (Campbell, 2013:348-349). Bireyin her zaman merak içinde olması, Tanrı'yı araması, öykülerde kahraman figürü için de geçerlidir ve kahramanın aksiyon içinde olmasının sebebidir.

Tanrının bir parçası olarak görülen kahraman için en önemli dönüm noktalarından biri maceraya atılmasıdır. Onun bu maceraya atılmasında rol oynayan ana sebep kutsal çağrıdır. Ancak kahraman bu çağrıyı reddedebilir. Mitlerde ve halk masallarında bu çağrının reddedilmesinin asıl sebebi, kahramanın kendi çıkarına ters geldiği şeyi kabul etmeme durumudur. Ancak bu reddediş sonraki adımlarda kahramanın bir felaketi olabilir ve sorunlar altında ezilmeye mahkûm bir zavallı konumuna düşebilir. Dolayısıyla reddetmemek onun lehine olacaktır (Campbell, 2013:73). Bu anlamda kahramanın içinde yetiştiği toplum ve kazandığı itibarı kaybetmemek adına maceraya atılması gerekli olmaktadır.

Bir toplumda kahramanlık anlatılarının ya da destanların asıl amacı, o toplumun sahip olduğu kültür ve değerleri, tavır ve davranışları öğretmektir. Bu noktada anlatıların kendine has bir önemi vardır. Bu öyküler bize görkemli ve gizemli bir şekilde aktarılarak heyecana sebebiyet verir. Ancak bunun da ötesinde, bireylerin güçlü ve zayıf yanlarını da ortaya çıkarır. Bu bağlamda kahramanlar da kendi toplumları için insanlara birer rol model oluştururlar. Yalnızca kendileri için değil, toplum için de büyük işler yaparak farklılık yaratmaya çalışırlar. Dolayısıyla onlar, insanlık için ölümsüz birer varlıktır ve her ne koşulda olursa olsun alternatif yollar bulabilirler. Böylece başardıkları işlerin yanı sıra yaşadıkları deneyimler, onları daha düşünceli ve duyarlı hale getirir (Rosenberg, 2003:10).

Kahramanlık mitleri pek çok atraksiyon ve macerayla doludur. Kahramanın karşısına çıkan canavarlar, ulaşılmaz yollar, karanlık ormanlar, hikâyelerde olmazsa olmaz unsurlardır. İlk mitolojik hikâyelerde kahraman kendi kişiliğini öldürerek

yeniden doğar ve yepyeni yetenekler kazanarak geri döner. Batı toplumunda oluşturulan yeni kahramanlar ise topluma yararlı olacak bilim adamı ya da mucittir. Kahraman karakteri yaratılırken herkesin içindeki kahramanlık damarını ortaya çıkaracak bir kişilik tasarlanmıştır. Her dönem ortaya çıkan bu kahraman hikâyeleri, ülkeleri için savaşan ve milleti için umut olan birer hayal ürünüdür (Arslantepe, 2008:240). Kahramanların efsane olmasının altında da kendilerini halkı uğruna feda eden, canla başla yiğitlik sergileyen bu karakteri yatar.

Kahramanların toplum için önemi tartışılmazdır. Ancak her ne kadar farklı özelliklere sahip olsalar da bu, asla onların kusursuz oldukları anlamına gelmez. Her biri içlerinde insanî zaafı barındırır. Çünkü ne olursa olsun kişinin kendi içinde var olan bir takım öznel ihtiyaçları vardır. İnsanlar da kahramanların bu zaafını göreyerek onları içselleştirir ve kendileri gibi sıradan biri olarak algılayabilir. Bu durum yine bireyin kendini kahramanlarla özdeşleştirme şeklidir. Kahramanlar, ölümsüz olmak için ölümsüzlüğün sırrını merak eder ve tehlikeli maceralara atılır. Elbette bu maceralardan alınırın akıyla çıkar. Karşısına çıkan tüm güçlükler kahramanı olgunlaştırmaktadır. Böylece o, bütün engellerle başa çıkmayı, hayatta kalabilmeyi öğrenir. Kahramanlık hikâyeleri aslında insanların kendi içinde var olan ve karşı koyamadığı istekleri ile topluma karşı geliştirdiği sorumluluk arasındaki o zorlu bağlantıyı ele almaya çalışır. Yani bir anlamda toplum için ölümü göze alıp almamak buradaki asıl problemdir. Kahraman ölümü göze aldığı anda bir üne kavuşur ve topluma mal olan bir kişilik haline gelir. Ancak eğer ölümü göze almayı sadece güvenliğine önem verirse kendine sunulacak olan nimetleri birer birer kaybetmiş olur. Bu durum bir kahraman için çok da istenilecek bir şey değildir. Çünkü kahramanı kahraman yapan, onun en derininde var olan ve kendini diğerlerinden ayıran cesarettir (Rosenberg, 2003:10). Kahramanın itibarını koruyan ve onun otoritesini pekiştiren gözü kara olma durumu ya da omuzundaki sorumluluk onun hikâyelere konu olmasında önemli etkenler olarak görülür.

1.2.Türk Mitolojisinde Kahraman

Kahramanlık mitleri, kendine özgü bir kategoride yer alarak oldukça geniş bir halk kültürüne sahiptir. Özellikle Türk mitolojisinde kurtarıcı kahramanlar, halka mal olmuş, destanlara konu olmuş, kendine ayrıcalıklı bir yer edinmiş ve

zamanla şekillenerek günümüze kadar gelmiştir. Kendi içinde bir kültürü barındıran mitlerde kahramanlık figürü, kendisine eşlik eden karakterlerle beraber toplumun beklentilerini karşılamaya çalışmıştır. Böylelikle kahramanlık, hem idol olarak gösterilmeye çalışılmış hem de topluma yönelik bir doyum elde etme amaçlanmıştır (Bayat, 2010:17). Kahramanlık figürünün kabul görmesi onun oldukça büyük bir güce sahip ve otoriter olarak algılanmasının bir sonucudur.

Fantastik masallara bakıldığında kahraman, her daim önüne çıkan engellerle savaşarak kendini göstermeye ve var olmaya çalışır. Ancak destanlar ve masallar her zaman böyle olmayabilir. Kahramanın ölmesi, sonradan tekrar dirilmesi ya da birçok olağanüstü güçle baş etmek zorunda kalması gerekebilir. Örneğin Köroğlu ve Manas Destanları'nda kahramanların öldürülmesi oldukça çarpıcı bir durum olarak karşımıza çıkar. Ancak bu durum masalarda tam tersidir. Çünkü hiçbir masalda kahraman kolay kolay ölmez ya da yenilmez. Mitlerdeki ve masallardaki anlatım amaçları da bundan dolayı birbirinden ayrılır. Mitolojide amaç ilk olarak varoluşun sebebini açıklamaya çalışmak iken masalda ise amaç ders vermektir (Bayatlı, 2005:97). Kahramanın yoluna bir şekilde devam etmesi ve hikâyenin sürdürülebilmesi adına ibretlik bir olay yaşaması kaçınılmazdır.

Destanlarda kahramanlar, doğumlarıyla birçok olağanüstü halleri de beraberinde getirirler. Ancak bu sadece doğumla başlayan bir süreç değildir. Doğumdan önce bu süreç zaten başlamıştır. Örneğin anne ya da babanın duası, anne ve babanın rüyalarında bir ermişi görmesi, bir dervişin rüyada anne ya da babaya bir şey vermesiyle birlikte kahraman ana rahmine düşer. Bir Dede Korkut hikâyesinde Dirse Han'ın büyük bir düğün yaparak açları, fakirleri doyurması, borçlulara yardım etmesi ve onların dualarıyla çocuk sahibi olması buna en güzel örnektir. Yani destanlarda kahramanların dünyaya gelişinin bile olağanüstü sebeplere bağlanması kaçınılmazdır (Kalkan, 2016:30). Türk destanlarına bakıldığında ise ortaya konulan kahramanlık olgusu, iktidar sahibi şeklinde kendini gösterir. Yani kahraman, gücü elinde tutandır. Ancak bir kahramanın iktidar olması, onun meşrutiyetini kabul ettirmesine bağlıdır. Destanlara bakıldığında kahramanın iktidar olabilmesi, onun soylu ailelerden gelmesine dayanır. Asil soylu olmak ise Tanrı'ya bağlıdır. Burada kahraman aslında Tanrı'nın seçtiği bir kişiliktir. Dolayısıyla da destan kahramanlarının iktidarı Tanrı'yla doğrudan bağlantılı

olmaktadır (Düzgün, 2018:282). Burada Tanrı ile kahramanın arasındaki ilişki, kahramanın dünyaya gelişini etkileyen ve büyüdüğü topluma bağlı olarak anlaşılan bir ilişkiyi bize gösterir.

Destanlarda kahramanın başarısıyla toplum refahı ve huzuru arasında mutlak bir bağlantı vardır. Kahramanın başarılı ve üstün yeteneklere sahip olması, milletin adil ve mutlu olma durumunu yaratır. Ama bu noktada millet, kendi refahı için bazı kurallara uymak zorundadır. Öyle ki iktidarın kuralları, oluşturduğu değerler, toplum tarafından benimsenmeli ve bu kurallar işler hale getirilmelidir. Destanlarda iktidar düzenini sağlamaya çalışan, bozulduğunda da gerekli olan tüm işlerliği tekrar kazandıran kişi kahramandır. Ancak destanlarda kahraman, yönetici vasfından çok tanrısal bir gücün temsili şeklinde karşımıza çıktığı için yeryüzünde onu çeşitli hainlikler bekler. Tanrı'nın gönderdiği vekil olarak benimsendiğinden dolayı kahraman, milletin, toplumun refahını bozacak tüm karşıt güçlerle, vatan hainleriyle mücadele etmek zorundadır. Neticede mücadelesi, iktidarı tehdit edenlerle olur (Düzgün, 2018:284-285). Olağanüstü yeteneklere sahip kahramanın gerek halkı gerekse gücünü korumak için savaşması hikâyelerin olay örgüsü açısından olağan bir durumdur.

Türk halk hikâyelerinde kahramanların doğaüstü bir güç taşıyarak dünyaya gelmeleri sıkça görülen bir durumdur. Kahramanların mücadele dolu yollara çıkması ise elbetteki aşkla olur. Onlar ki sihirli bir içecekten aşka düşerek daha önce yaşamadıkları ve rüyalarında bile görmedikleri bir sevdanın içinde kendilerini bulur. Genelde Türk halk hikâyelerinde bu kahramanlar, rüyalarında gördükleri o günele ulaşmayı amaçlar ve sevgiliyi bulabilmek için uzun yollar kat eder. Bu hikâye kahramanları genel olarak aşka düştükten sonra değişir ve daha güçlü, daha savaşa hazır bir yiğit olarak karşımıza çıkar. Belki de onları bu kadar azimli yapan şey ulaşılamayan platonik aşklarıdır. Bu güç, onları engellere ve aşılması zor yollara daha çok yaklaştırır da varmayı amaçladıkları o gizemli aşk uğruna her şeyi göze alırlar. Ancak bu durum, kendilerini bir kaosun içinde bulmalarına sebep olur. Zamanla aşk mücadelesi toplum mücadelesine dönüşse de onlar bu yola baş koyar (Başgöz, 2016:291-292). Kısacası destan kahramanları bir bütün olarak ele alındığında toplum ön plândadır. Bu kahramanların, tasvir edilirken kendi kişisel özelliklerinin değil, içinden çıktığı toplumun özelliklerini yansıttığı görülür. Bu

kahramanlar, diğer sıradan insanlar, normal bireyler olmaktan öte, zamanla içinde yetiştiği milletin özelliklerini temsil eden önemli bir figür haline gelir. Başka bir ifadeyle, kahramanın içinde doğduğu, var olduğu toplumun değişimi, yine bu kahramanlar sayesinde görülebilmektedir. Öyle ki Türk destanlarında sıkça görülen bu kahramanlar, zamanında Türk toplumunun da yaşadığı önemli bir takım olay ve eylemleri yansıtmıştır. Böylece bu destanlar sayesinde Türk milletinin değerleri, gelenek, görenek ve düşünce yapısı açıkça görülebilmektedir (Kalkan, 2016:28). Bir kültürü oluşturan unsurların aktarılması, tarihinin yansıtılması adına destanların, öykülerin ya da hikâyelerin kullanılması, hem öğretici hem de bilgilendirici olması açısından değerlidir.

2. 1970'lerde Yaşanan Siyasi, Ekonomik Ve Toplumsal Olayların Türkiye'ye Ve Türk Sinemasına Yansıması

Türkiye'de 1960'tan sonra oluşan sağ-sol çatışmaları, işçi ve parti hareketleri oldukça önemlidir. Türk tarihinin en önemli gelişmesi; 1960 askeri darbesi olmuş ve ekonomik siyasi bakımdan yaşanan bu değişim, Türkiye'nin kaderinde önemli bir rol oynamıştır. 1960'lı yıllar özellikle 27 Mayıs İhtilali ile gündeme gelmiştir. Yaşanan bu askeri müdahale Türkiye'de toplumsal, ekonomik ve özellikle de siyasi açıdan kalıcı izler bırakmıştır. 1960'ta iktidarın el değiştirmesi ve özellikle 1961 Anayasasının ortaya çıkışı, Türk siyasi tarihinde özgürlükler dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönemlerde öğrencilerin, işçi sınıfının, aydınların bir arada siyaset yapabilmesine olanak verilmiş, sol fikirler giderek öne çıkmaya başlamıştır. Sosyal adalet, ekonomik kalkınma gibi unsurlar dikkat çekici olmakla beraber gelişen bu durum, kitleleri etkisi altına almayı başarmıştır (Tunçay, 1983:2002).

1960'ların sonlarına doğru, Amerika, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde görülen üniversite ayaklanmaları Türkiye'ye de sıçramış ve sonrasında gittikçe tehlikeli bir hale dönüşmüştür. Özellikle siyasi anlamda oldukça zor zamanlar geçiren Türkiye'de sol kesimin oy kaybetmeye başlaması ve ülkücü kesimin ortaya çıkışı, ülkeyi yavaş yavaş iç çatışmalara sürüklemiştir (Akşin, 2001:247). Bu dönemlerde üniversitelerde dikkat çeken bir takım oluşumlar, devrimci, gençlik ve işçi partisine bağlı olarak kurulan bazı kulüpler, öğrenci hareketlerinin siyasallaşma sürecinin başlamasında önemli bir rol model üstlenmiştir. Yine bu dönemlerde sağ

ve sol görüşlü öğrencilerin çeşitli örgütlenmelerle bir araya geldikleri ve oluşturulan bu grupların da aşırıya kaçarak silahlı mücadelelerde bulunduğu, dolayısıyla eylemlerinin gittikçe zararlı bir hale geldiği söylenebilir. Sonrasında ise bu olaylar daha çok tırmanışa geçmiş ve ortam gittikçe sıcaklığı artan bir cehenneme dönüşmüştür (Arat, 2010:23).

1970'lerde olaylar artık baş edilemez bir hal almış, çeşitli eylemler tırmanışa geçmiştir. 15-16 Haziran tarihlerinde özellikle DİSK'e yönelik ortaya çıkan bir yasa tasarısı sebebiyle işçilerin İstanbul'da başlattıkları protestolar gerilimi daha da tırmandırmıştır. Diğer yandan öğrenci hareketleri de "kent gerillası" adı altında bir kargaşa yaratmış, banka soygunları, Amerika'ya karşı eylemler gittikçe büyüyerek içinden çıkılmaz bir duruma dönüşmeye başlamıştır. Tüm bunların üstüne üniversitelerde de olaylar artınca kaos kaçınılmaz olmuş ve en nihayetinde ODTÜ'de yaşanan olaylar sonucu 12 Mart Muhtırası gündeme oturmuştur (Akşin, 2001:248). 1970'ler döneminin en önemli özelliği, 1960 yılında yapılan darbeden 1980 darbesine giden süreçte oldukça etkili bir konumda olmasıdır. 1970'lerin ortasından itibaren baş gösteren işçi sınıfı mücadelesi, sol hareketlerde yükseliş görülmesi, 1977'de 1 Mayıs katliamının yaşanması, Kahramanmaraş, Çorum, Malatya, Sivas, Bingöl olayları ve sol-sağ çatışmaları içerisinde suikastlar düzenlenmesi toplum yapısında oldukça derin izler bırakmıştır. Diğer yandan ortaya çıkan terör olaylarıyla beraber devletin etkinliğinin azalması ve akabinde halkın devlete olan güveninin azalması, 12 Eylül 1980'de ordunun yönetime el konmasına sebep olmuştur ki bu da Türkiye siyasi arenasında yaşanan üçüncü ihtilâl olarak tarihe geçmiştir (Akıncı, 2013:41). Yaşanan ihtilaller, üst üste yapılan darbeler, halka yapılan baskılar yirmi, otuz yıllık bir süreci etkilemiştir.

1960 darbesinden sonra ikinci kez 1971'de askeri müdahalenin yaşanması, halkın iradesini temel alan demokrasiyi hayal kırıklığına uğratmış ve bu dönemde ortaya çıkan iç çatışmalar, huzursuzluk ve istikrarsızlık, sosyal ortamı yerinden oynatmıştır. 27 Mayıs 1960 ve 12 Mart 1971 askeri müdahalesi sadece demokrasi anlamında bir darbe yaşamamış ayrıca toplumda da ayrımcı kitlelerin oluşmasına sebep olmuştur. Bunlarla beraber ülke içi huzursuzluklar meydana gelmiş, asker ve sivil arasındaki çatışmalar ve güven problemleri artmış, laik-gerici söylemleri baş göstererek Türkiye'de oluşan ikili yapılar daha da alevlenmiştir. Bu durum

Milliyetçilik duygularını olumsuz etkileyerek etnik ve mezhep çatışmalarının daha çok öne çıkmasına neden olmuştur. Diğer yandan yeni teknoloji araçların ortaya çıkışı ve gelişimi bu noktada önemlidir. Bu dönemde bu araçların ortaya çıkışı sosyalleşme sürecini arttıran bir etki olarak görülmektedir. Özellikle siyah-beyaz TV'nin hayata girmesiyle Türkiye'nin dünyaya açılma süreci hız kazanmıştır. Ancak bununla beraber ortamda artan güvensizlik ortamı beyin göçünü doğurmuş ve Batı Avrupa ülkelerine nitelikli insan ihracı yapılmıştır. Her şeye rağmen Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın kurularak gelir dengesizlikleri giderilmeye çalışılmış ve plânlı ekonomi dönemine geçilmiştir. Lakin bu dönemde yoğun olarak görülen köyden kente yaşanan göçler gecekondu artışına neden olarak sosyal-ekonomik yapıyı iyiden iyiye bozmuştur (Erkal, 2016:173). Yaşanan bu dönemde işsizlik, göç veya çatışmalar, sadece sosyal, siyasi hayatı ya da ekonomik durumları değil toplumun her alanını derinden etkileyen hatta bu durumun beyaz perdede dahi yansımalarının görüldüğü ciddi bir süreç olarak kendini göstermiştir.

2.1. 1970'lerde Türk Sineması

1960'larda iç göçü anlatan ve köylü kentli çatışmalarını ele alan filmler, yaşanan kimlik bunalımlarını gözler önüne serer. 1970 ve 1980 yıllarına gelindiğinde ise daha çok ayakta kalmaya çalışan ve toplumsal gerçekçiliği ele alan filmler gündemde olmuş, bunun yanında göç kadar aile öneminin anlatıldığı senaryolar da oldukça dikkat çekmiştir (Tugen, 2014:162). Halit Refiğ'in *Gurbet Kuşları* filmi ile Duygu Sağıroğlu'nun *Bitmeyen Yol* filmleri göç teması üzerine çekilmiş önemli filmlerdir (Yıldırım, 2018:155). Bu dönemlerde çekilen filmlerin yeni Türk sinemasını da etkilediği söylenebilir. Daha çok devrimci sinemanın öne çıktığı bu yıllar, özellikle Yılmaz Güney'in kült haline gelmiş filmleriyle hatırlanır. Atıf Yılmaz ve Lütfi Akad'dan etkilenen Güney; *Umut*, *Yol*, *Düşman*, *Sürü* vb. filmleriyle siyasi ve toplumsal olaylara dikkat çekmiştir (Yıldırım, 2018:159). Özellikle *Umut* filminin, yeni gerçekçiliğe vurgu yapması bakımından Türk sinemasında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir (Dorsay, 1989:48). Türk sinemasında Yılmaz Güney'in başını çektiği siyasi ve toplumsal gerçekçiliği ortaya koyan bu filmler, kendi dönemini yansıtan en çarpıcı yapımlar olarak karşımıza çıkar (Esen, 2010:136). Türk sineması açısından sıkıntılı geçen bu dönemde, gerçekçiliği amaçlayan ve oldukça sert eleştiriler yapan Yılmaz Güney ve onun

izinde olan genç sinemacılar önemli yapımlara imza atmış olsalar da, yapımcıların bir takım siyasi müdahalelerden çekinmelerinden dolayı sadece kendi imkânlarıyla filmler üretebilmişlerdir (Esen, 2010:133). Diğer yandan Yılmaz Güney'in senaristliğini ve başrolünü üstlendiği, Lütfi Akad'ın yönetmenliğini yaptığı *Hudutların Kanunu* filmi de toplumsal gerçekçi film olarak ayrı bir yere konulabilir (Yıldırım, 2018:155). Bu dönemde ortaya konulan filmlerin çoğunun sosyal ve siyasal etkileri üzerinde taşıdığı söylenebilir.

1970'li yıllarda hak ve özgürlük ile ilgili mücadelelerin kendini göstermesi, halkın oldukça yıpranmasına sebep olmuştur. Ancak insanların bu karmaşaya rağmen bir umut taşınması için filmler öne çıkarılmıştır. Böylece hem kaos ortamı hem de dünyanın daha iyi bir yer olabileceği inancındaki zıtlık sinemada boy göstermiştir (Esen, 2010:92).

Sinema, ortaya çıktığı ilk günden bugüne kadar toplumun fikirlerini yönlendirmede önemli bir ideolojik araç olarak görülmektedir. Türk Sineması da bu yüzyıllık sürecinde olaylara politik, ideolojik, estetik ve kültürel açılardan yaklaşarak, toplumsal gerçekleri incelemeye çalışmıştır. Ancak 1970'li yıllardaki siyasal ve sosyal yaşamın sıkıntıları sinemayı da içine almış ve özellikle Kıbrıs Barış Harekatı ile OPEC krizi, sinemanın ekonomik yapısını oldukça etkilemiştir. Dolayısıyla ülkedeki hem bu anarşi ortam, hayat pahalılığı, hem de tüm bu buhranlar nedeniyle sinemada oluşan kriz, Türk izleyicisinin sinemadan uzaklaşmasına sebep olmuştur (Erkılıç, 2003:120). Sinemanın bu dönemde kaybettiği ilgiyi tekrar kazanması için ise çeşitli hikâye anlatımları denenmeye başlanmıştır.

1970'ler Türk Sineması ilginç, gerçekçi ve bir o kadar "Karşıtlıklar Dönemi" olarak anılır. Çünkü bu yıllarda, bir tarafta toplum sorunlarını ele alan Yılmaz Güney filmleri, diğer yanda Yeşilçam'ın seyircisini kaybetmesiyle ticari sinemanın yönünü çevirdiği seks filmleri baş göstermiştir. Sinema filmlerinin ucuza mal edilmesinin sebebi, o günün kötü şartlarından dolayıdır. Özellikle Kıbrıs Barış Harekatı ve petrol kriziyle istikrarsız ekonomi koşullarının oluşması, sinemaya ayrılacak bütçeyi bir hayli kısıtlamıştır. Bunlar dışında güldürü ve "tarihsel kostüme avantür" filmleri diğerlerinden farklı bir konumdadır. Güldürü filmlerinin başını Kemal Sunal filmleri çekerken, tarihi kostüme avantür filmlerinin

başını genelde Cüneyt Arkın ve Kartal Tibet'in rol aldıkları *Tarkan*, *Battal Gazi*, *Kara Murat* gibi macerayı, Türk tarihini anlatan filmler çekmiştir. Filmlerin asıl dikkat çekici yönü, ana konularını Türklük ve Müslümanlık mitolojisinden almasıdır. Bu filmlerde yiğitlik, dürüstlük, kahramanlık öğeleri temel alınırken, Bizans'ı yok etmeye yönelik de bir savaş söz konusudur. Kısacası geçmiş, tarihi bir yapı içerisinde Türklük ve Müslümanlık temel alınarak temsil edilmiştir (Esen, 2010:159). Tüm bu karmaşıklık içerisinde 1970'lerin başında TRT'nin yayına başlaması, yeni bir eğlence aracının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylelikle sinemanın yerini git gide televizyon almaya başlamıştır. Öte yandan Türkiye'nin ekonomik olarak içinde bulunduğu zor durum sinema sektörünü de etkilediğinden dünya filmleri ve seks filmlerinde bir hayli artış gözlenmiş, öteki taraftan toplumsal gerçekçi filmlerle yeni yönetmenlerin sinema sektörüne giriş yaptığı açıkça görülmüştür. Özellikle yine 1970'lerin başında işçi, sınıf, grev mücadelelerini anlatan filmler çekilerek dikkatin sinemada toplanması amaçlanmış ve işlenen bu konularla yeni bir sinemacı kuşak ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu yıllar devrimci sinemanın parladığı yıllar olarak akıllara kazınmış; Yılmaz Güney, Lütfi Akad, Atif Yılmaz filmleri kendi tarzlarıyla dikkat çekmeyi başarmıştır (Yıldırım, 2018:159). Tam da bu dönemde kadınların toplumda kendine yer edinmeye çalışma çabası, sahip olduğu konum, kendi benliğini fark etme durumları önemli bir detaydır (Kalkan, 1988:42). Bu anlamda Yılmaz Güney'in devrimci sinemayla özdeşleşmesi gibi kadın filmleriyle özdeşleşen yönetmen Atif Yılmaz'ın pek çok yapıtı vardır. İlk kadın filmi *Kanlı Feryal*'i 1950'de çeken yönetmen, sonraki yıllarda çektiği filmlerde de kadın sorunlarına çokça eğilmiştir (Suner, 2000:293). Ancak Atif Yılmaz'ın özellikle *Keşanlı Ali Destanı*, *Köroğlu*, *Kozanoğlu*, *Battal Gazi Destanı* gibi dönemini yansıtan ve kahramanlık öykülerini anlatan filmleri de karşımıza çıkar.

Tarihi Türk filmlerinin diğer kahramanlık filmlerinden ayrılan yönü devam serileri şeklinde üretilmiş olmalarıdır. *Malkoçoğlu*, *Kara Murat*, *Karaoğlan* gibi filmler çizgi roman uyarlamalarıdır ve devamları çekilmiştir. Döneminde oldukça popüler olan bu filmler, kendi türündeki benzer filmlerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Hatta Mehmet Aslan'ın "*Akbulut, Malkoçoğlu ve Karaoğlan'a Karşı*" filmleri buna örnek gösterilebilir (Tülüce, 2018:1996). Dolayısıyla tüm bu

kahramanlık anlatısına dayalı filmler, döneminin koşulları içerisinde kendi öyküsünü anlatmaya çalışan ve kendi idollerini yaratan ortak bir yapıyı sunmuştur.

3. Yöntem

Çalışmada niteliksel bir analiz yapılmış ve niteliksel analiz yöntemlerinden biri olan ideolojik film eleştirisi yöntemi kullanılmıştır. İdeolojik film eleştirisi yöntemi özünde Marksist yaklaşıma dayanır ve sinemayı endüstriyel bir uygulama alanı olarak görür. Filmlere daha geniş perspektiften bakılmasını sağlayan bu yöntem sosyal, ekonomik, kültürel, tarihsel ve estetik bir boyut taşır (Özden, 2004:165). Dolayısıyla filmlerin toplumsal şartlardan etkilendikleri için ideolojik bir yapıları bulunur ve üretilmiş oldukları dönemin doğasını bu ideolojik çerçevede belirlerler. Bu anlamda kültürlerin ürünü olan filmlerin ideolojik bakış açısıyla ortaya konulmasında ideolojik film eleştirisi büyük bir öneme sahiptir ve toplumda kültürel temsiller aracılığıyla sunulan ideolojinin nasıl yansıtıldığı ve filmlerin kültürleri nasıl temsil ettiği noktasında yardımcıdır (Özden, 2004: 167-179).

İdeolojik film eleştirisinde kültürel ürün olarak sinemanın seyirciyi nasıl bir ideolojik konumlandırmaya yerleştiği, içinde buldukları tarihsel dönem içinde kültürel değerleri nasıl yeniden ürettiği soruları önemlidir (Özden, 2004:167). Bu kapsamda sinemada pek çok araştırmacı ideolojik eleştirisi konusunda çalışmalar yapmıştır. Ryan ve Kellner da çalışmalarında ideolojiyi kültürel temsillere dayandırmış, sinemanın bu temsilleri taşımada önemli bir rol oynadığına dikkat çekerek kültürel temsillerin toplumsal eşitsizliği yatıştırmada önemli olduğunu vurgulamıştır (Ryan ve Kellner, 2016: 33-37). Bu çalışmadan örnek olarak alınan *Battal Gazi Destanı* filminde Ryan ve Kellner'in ideolojik eleştirisi yöntemi benimsenmiştir. Belli bir tarihsel dönemin ele alındığı filmde, ideolojik kültürel temsili olarak kahramanlık ögesine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Filmin ideolojik film eleştirisi yöntemi ile incelenmesinde; kültürel değerler, sosyal, tarihsel bir takım imgesel ve simgesel unsurlar önemlidir. Tarihten ve mitolojiden izler taşıyan filmde çeşitli göstergeler araç olarak kullanılmış, toplumun kültürel yapısı bu araçlar üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Filmin üretildiği dönem içinde kullanılan bu kültürel temsillerin, imgesel ve simgesel anlatımın toplumu yatıştırmada nasıl bir algı yaratmaya çalıştığı da ideolojik film eleştirisi yöntemiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4. 1970'ler Türkiye'sinde Yaşanan Toplumsal Olayların "Battal Gazi Destanı" Filmi Üzerinden İdeolojik Olarak İncelenmesi

1971 yılında Atıf Yılmaz ve Zeki Ökten tarafından çekilmiş olan "Battal Gazi Destanı" adlı film, aynı zamanda Özdemir Arıtan'ın bir romanından uyarlamadır. Başrollerini Cüneyt Arkın, Meral Zeren, Fikret Hakan gibi ünlü Yeşilçam oyuncularının paylaştığı film, Malatya serdarı olan babasının bir Bizanslı tarafından öldürmesiyle intikam peşinde olan Battal Gazi'nin yaşadıklarını konu edinir. Önceki ismi Cafer olan Battal Gazi'nin babası Bizanslıların kurduğu bir tuzakla öldürülünce, ileride intikamını almak için bir yemin eder. Büyüdükten sonra intikam için yollara düşünce, babasının eski arkadaşı Bizanslı Hammer ile karşılaşır ve onunla dost olur. Sonrasında birlikte sürdürdükleri mücadelede Battal Gazi'nin yaşadıkları ve bütün bunlar içerisinde düşmanın kızına âşık oluşu, hatta bu uğurda mücadelesini sürdürmesi, klasik bir anlatı olarak karşımıza çıkar. Genel anlamda tüm bu yaşananlar belli bir olay örgüsü içerisinde; giriş, gelişme, sonuç şeklinde izleyiciye sunulmuştur.

Böyle bir filmin 1970'ler döneminde ortaya çıkması, kuşkusuz o yıllarda kendini çaresiz, savunmasız, çözümü olmayan bir yolda hisseden Türk milleti için önemlidir. Bu, bir anlamda yüreklendirme, geçmişe götürerek şanlı tarihe sığınma ihtiyacını karşılaması için bir başlangıçtır. Dolayısıyla bir kahramanlık öyküsü olarak karşımıza çıkan filmde, başkahramanın mücadelesi, düşmanla savaşı ve tarihi bir kişilikle bağdaştırılması dikkat çekici bir unsurdur. Ayrıca 1970'lerde sinema salonlarından ayrılarak televizyona yönelen seyirciyi geri kazanma çabası bu noktada rahatlıkla görülebilmektedir.

Tıpkı mitolojilerde ve tarihi anlatılarda olduğu gibi, bir kahramana dair bulunması gereken özelliklerin çoğu bu filmde kullanılmıştır. Filmin ana karakteri, daha çocuk yaşlarda tıpkı bir kahraman gibi yetiştirilmeye çalışılmış, küçük yaşlarda ata binme, ok atma, kılıç kullanma gibi bir savaşçıda olması gereken tüm özellikler ona atfedilmiştir.

Filmde dikkat çekici en önemli unsurlardan bir diğeri, kullanılan dekorlar ve kostümlerdir. Yine bununla beraber Türk toplumunu yansıtan dini öğeler göze çarpar. Tarihi kostüme avantür olarak karşımıza çıkan bu filmde oluşturulmaya çalışılan tarihi atmosfer ve Türk-Müslüman faktörü, kullanılan araçlar ya da diyaloglarla daha

net görülebilir. Örneğin; Cafer, Hammer'le karşılaşp dostluk kurduktan sonra Hammer'in müslüman olması, Cafer'in ise "Battal Gazi" adını alması, Türk-Müslüman öğelerinin birbiriyle bağlantısını gösterir niteliktedir.

Filmde, kahramanlık öyküsünün işlenişi, kahramanın öz nitelikleri en baştan itibaren fark edilmektedir. Özellikle Koca Serdar lakaplı savaşı Hüseyin Gazi'nin bir sözü dikkat çekicidir; Hüseyin Gazi'nin, Oğlu Cafer'e "Tanrı sana büyük güçler bağışladı" sözü, kahramanın Tanrı tarafından gönderilen bir varlık ve temsilcisi olduğuna dair inanın var olduğunu açıkça vurgular. Bu da aslında mitolojilerde işlenen ve bir kahramanın "kahraman" olarak anılmasının doğuştan, diğeri bir deyişle Tanrı tarafından lütfedilen bir yetenek olduğunu bize gösterir. Filmde de bu kapsamda, kahramanın Tanrı ile ilişkisine sürekli bir vurgu yapıldığı görülebilir. Kahramanın düşmanlarıyla mücadelesinde, sıkça Tanrı'nın yardımını aldığı, Tanrı'nın desteği sayesinde ayakta kaldığı birçok sahnede, hatta diyaloglarda geçmektedir. Dolayısıyla filmde önemli bir tarihsel kişiliği olan kahramanın Türk olmasının yanında Müslüman olması dikkat çekicidir. Diğeri yandan yine filmde "Ona inancı yardım ediyor, inanç gücüyle Hammeri de yenecek" şeklindeki söylemler, kahramanın Tanrı'ya olan itikatına vurgu yapmaktadır. Öyle ki kahramanın galibiyetlerinin sebebi, mitlerde ve destanlarda olduğu gibi inandığı Tanrı'sıdır.

Kahramanın tek başına mücadele etmesi, iyi bir dövüşçü olması ve halktan çıkmış biri olması, Türk mitolojilerinde oldukça sık görülür. Bu kahramanlar aynı zamanda tarihi kişiliklerin birer temsili de olabilmektedir.

Hikâyeye göre Bizans'la savaşan Türk kahraman, kendi milleti ve toplumu için her şeyi göze alan bir kişilik şeklinde sunulmaktadır. "Saklanmak, düşmandan kaçmak töremizde yok" diyerek kültürünü ve kimliğini ortaya koyan kahraman, Türk Milletinin mücadelecisi, cesur, yiğit olma haline de vurgu yapar.

Kendisine olağanüstü yeteneklerin verildiğine inanılan kahramanı, yüzlerce kişiyle tek başına mücadele ederken, düşmanları yenerken, surların üzerinde en tehlikeli yerlerden atlarken, en ölümcül işkencelere dayanırken, aşılması denilen duvarları aşarken görürüz. Tüm bu özelliklere sahip kahramanımız, kendisine bahşedilmiş Allah vergisi yeteneği sayesinde Hammer adındaki Hristiyan dostunun Müslüman olmasına vesile olur ve ona Ahmet Turani ismini verir. Kendisi de Ahmet Turani tarafından; Kahraman, cesur, büyük anlamına gelen "Battal" adını alır. İşte

yine bu sahnelerde dini öğeler kendini göstermektedir. Burada da Hristiyan-Müslüman karşıtlığı içerisinde Müslümanlık öğesinin ön plâna çıkarılmaya çalışıldığı söylenebilir. Türk ve Müslüman olan bir toplumun kendi içinde barındırdığı inanç ve değerler elbette bir şekilde öne çıkarılmak zorundadır.

Bir dönemi anlatan ve tarihi yapıyı yansıtmaya çalışan filmde, toprak sahibi olmak uğruna yapılan güç savaşları da anlatılır. Bu mücadelelerde, kahramanın kendi kişisel intikamının yerini, toplum için alınması gereken bir intikama bıraktığı görülür. Öyle ki kahraman hem babasının intikamını almış, hem de toplumun huzur ve refahı için harp etmiştir. Kendince düşmanla savaşarak dünyadaki ve toplumdaki adaleti sağlamaya çalışmıştır.

Bir kahraman olarak dünyaya gelen yüce insan Battal'ın, aynı mitlerdeki gibi kişisel sebepleriyle başlayıp toplumsal bir savaşa dönüşen mücadelesi vardır. Çıktığı bir yolculuk anında esir düşmesi hayatını çıkmaza sürükler. Ancak yine mitlerde olduğu gibi kahramanın bir kazanç elde etmesi için çeşitli acılardan geçmesi şarttır. Dolayısıyla düştüğü acılardan ve işkencelerden dersini alıp yeteri kadar zorluklardan geçtikten sonra ona uzatılan bir el sayesinde kurtulur ve nihayet daha olgunlaşmış, dinç, hatta daha cüretkâr olarak tekrar savaşacak hale gelir. İnsanüstü bir güce sahip olarak görülen bu eşsiz kahraman, acılarla harmanlanıp geri döndüğünde artık demir parmaklıkları dahi elleriyle parçalayacak kadar güçlenmiştir! Diğer yandan düştüğü müşkül durumdan kurtulurken onu hayata tutunduracak, hayata karşı daha da perçinleyecek bir şeyin olması gereklidir- ki bu Campbell'in de bahsettiği âşık kahraman olgusuyla örtüşür. Destanlarda görüldüğü gibi, filmlerde de kahramanı ruhsal olarak ayakta tutan şey, bir kadına duyduğu aşktır. Bir Bizans prensesi Elonara'ya âşık olan Battal Gazi, âşık olduğu kız uğruna savaşmaktan asla çekinmez. Bir bakıma âşık olduğu kadın, kahramanı diri tutmakta ve kahraman ondan ilham almaktadır. Gücünü, onurundan ve duygularından alan Türk erkeğinin korumacı yapısının filmlerde gösterimi, o dönem şartlarında bir hayli etkili olmuştur.

Battal Gazi Destanı filmi hem kendi tarihsel dönemi açısından, hem mitolojik bakımdan, hem de ideolojik anlamda kahramanlık, güç, savaş toplumsal değerlerle birlikte geniş bir perspektiften görülebilir. Bir toplumu yansıtan bu film, çeşitli öğelerle anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Kısacası film, hem millî bir değer taşımakta hem de dinî öğelere yer vererek kültürel yapıyı ortaya koymaktadır. Ancak tüm

bunlar tesadüf değildir. Müslümanlık, Türklük, yiğitlik, tutsaklık gibi öğelerin filmde dikkat çekici bir şekilde kullanılmasında, dönemin toplumsal sorunlarının olmasının elbette büyük bir payı vardır. Zamanın kısıtlı imkânlarıyla yapılmış filmde, teknik unsurlar, ışık, kamera, kurgu, kostüm, dekor, makyaj gibi öğelerle mitolojik ve tarihî bir atmosferin yaratılmaya çalışıldığı açıktır. Dönemin mitolojik anlatı aracı olarak da sinema tercih edilmiştir. Böylece dönemin şartları ortaya konulan Türk kimliği ile birlikte sinemaya aktarılmıştır.

SONUÇ

Sinema, ortaya çıkışından günümüze kadar öyküleri ya da hikâyeleri toplumların, kültürlerin yapısına göre aktaran bir araç olmuştur. Özellikle bir iletişim ve sanat aracı olan sinema, mitolojilerden, destanlardan, tarihte yaşanmış pek çok olaylardan etkilenebilir. Türk Sineması da kendi sinemasını ortaya koyarken zaman zaman Türk toplumunun ve kültürel yapısının etkisinde kalmıştır. Buna bağlı olarak 1970’li yıllarda dünyada başlayarak Türkiye’yi de içine alan çatışmalar, kavgalar, siyasi, sosyal, ekonomik çıkarlar sinemadaki anlatımı ve üretimi etkilemiştir.

1960’lardan sonra değişen toplumsal yapının yüzeysellikten çok, giderek gerçekliğe doğru yüzünü dönmesi, sinemada toplumsal gerçekçi filmlerle kendini gösterir. Bu yıllar, aynı zamanda yaşanan sıkıntılar itibariyle yavaş yavaş toplumun kendi içine döndüğü ve kültürel benliğine önem verdiği bir dönem olarak da görülebilir. Yaşanan sıkıntılar, sansürler özellikle ekonomik açıdan sinemayı etkilese de imkânlar dahilinde filmler üretilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan dönemin içinde bulunduğu koşullar, toplumsal gerçeklikler kadar milli benliği ve duyguları kabartan film hikâyelerini de karşımıza çıkarır. Bu bağlamda da anlatımlarının temelinde mitolojik ve tarihsel öğelerin barındığı bazı filmlerde kahramanlık unsuruna sıkça rastlanır. Bu filmlerin bozulmaya yüz tutmuş millet algısına yönelik yeniden bir toplumsal bütünlük sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Bu çalışmada örnek olarak ele alınan *Battal Gazi Destanı* filmi bunlardan bir tanesidir. Film, zorlu dönem koşulları içinde üretilmiş, Türklük değerleri ve geleneksel imgeler kullanılarak ideolojik bir anlatımla sergilenmiştir. Özellikle cesur Türk savaşçısı hikâyesi çerçevesinde ele alınan filmin kahramanlığa vurgu yaptığı görülür. Türk toplumu için bu durumun, çekici olmakla birlikte yaşanan zorlu dönem içinde kendi değerlerine sahip çıkması için sunulmuş bir araç olduğu ifade edilebilir. Yine insanları bir arada tutan şeyin

kültürel bağlar, gelenekler, görenekler, örf, âdet gibi temel yapılar olduğu düşünülürse filmin dönemin şartlarına bağlı olarak toplumun duygusal durumuna hitap ettiği de söylenebilir.

Eski dönemlerde mitoloji, destan gibi sözlü anlatılar, bir ulus ya da milletin kimliğini, benliğini ortaya koymada etkili bir araç iken gelişen teknolojiyle birlikte bu durum görselliğe kaymıştır. Sinemanın başlı başına bir medeniyetin ya da tarihin yansıtılmasında ve bireyler arası duygusal bağ oluşturmada güçlü bir etken olduğunu dile getirmek yanlış olmaz. Dolayısıyla sinema geçmişten izleri günümüze taşıdığı gibi, var olduğu müddetçe, bugünün tarihini çeşitli imgeler kullanarak aktarmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- AKGÜL, T.Y. (2014). “Bir İdeoloji Taşıyıcısı Olarak Mit ve Tragedya”, *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, S11, s.1-16.
- AKŞİN, S. (2001). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- AKINCI, A. (2013), *Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve Muhtıra*, S2, s.41.
- ARAT, G. (2010). *1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam*, İstanbul: Salt Yayınları.
- ARSLANTEPE, M. (2008). “Popüler Sinema Filmlerinde Hikaye Anlatımı”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S1, s.237-256.
- BAYAT, F. (2010). *Mitolojiye Giriş*, İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayıncılık.
- BAŞGÖZ, İ. (2016). “Aşıkların Yaşamlarıyla İlgili Türk Halk Hikayeleri”, (Çev:Serdar Uğurlu), *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S7, s.287-296.
- CAMPBELL, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, İstanbul: Kabal Yayıncılık.
- DORSAY, A. (1989). *Sinemamızın Umut Yılları 1970-80 Arası Türk Sinemasına Bakışlar*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- DUMÉZİL, G. (2012). *Mit ve Destan-I; Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi*, (Çev:Ali Berktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- DURSUN, A. (2018). “Mit, Destan ve Halk Hikâyelerinde Birinci Dereceden Kahramanların Statüleri Üzerine Bir İnceleme”, *Söylem Filoloji Dergisi*, S3, s.19-38.
- DÜZGÜN, Ü.A. (2018). “Türk Destanlarında Kahraman ve İktidar Olgusu”, *KSBD*, S18, s.279-288.
- ERKAL, M. (2016). “1938-1980 Dönemi Türkiye'de Sosyal Yapı ve Dinamikleri”, *Dergipark Sosyoloji Konferansları*, S53, s.157-159.
- ERKILIÇ, S. (2014). *Türk Sinemasında Tarih ve Bellek*, De Ki BasımYayım: Ankara.
- ERKILIÇ, H. (2003). *Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı ve Bunun Sinemamıza Etkileri*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanatta Yeterlilik Tezi.
- ESEN, Ş.K. (2010). *Türk Sinemasının Kilometre Taşları*, İstanbul:Agora Kitaplığı.
- ÖZDEN, Z. (2004). *Film Eleştirisi, Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Türk Film Eleştirisi*, İmge Kitabevi: Ankara.
- ÖZÖN, N. (2000), *Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ÖZÜNEL, E.Ö. (2014). “Kendine Dönüşen Kahraman: Oğuz Kağan Destanı'nda İktidar ve Kut”, *Milli Folklor Dergisi*, S104, s.8.
- KALKAN, A, F. (2014). “Türk Destanlarında Kahramanın Olağanüstü Doğumu”, *Türk Dünyası Dergisi*, S42.
- KALKAN, F. (1988), *Türk Sineması Toplum Bilimi*, Tümer Yayınları: İzmir.
- NAR, M.Ş. (2014). “Günümüz Toplumunda Mitler; Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, S79.
- ROSENBERG, D. (2003). *Dünya Mitolojisi*, İmge Kitabevi: İstanbul.
- RYAN, M., KELLNER, D. (2016). *Politik Kamera Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, (Çev: Elif Özsayar), İstanbul: Ayrıntı.
- SUNER, A. (2005), *Hayalet Ev*, Ankara: Metis Yayınları.
- TUNÇAY, M. (1983), *Siyasal Gelişimin Evreleri, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

- TUGEN, B. (2014). “1960-1980 Darbeleri Arasında Türk Sinemasında Düşünce Oluşumu ve Filmlerin Sosyolojik Görünümleri”, *Eğitim ve Toplum*, S7, s.162.
- TÜLÜCE, A.H. (2018). “Kahramanlık Filmlerinde Kimlik Temsilleri ve Malkoçoğlu Filmlerinde Düşman/Öteki Olmak” Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri, 2018, Kocaeli. s.1989-2007.
- YILDIRIM, E. (2018). *İdeolojik ve Estetik Boyutu ile Sinema*, Konya:Atlas Akademi.
- YILMAZ, E.B. (2011). “Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilig*, S56, s.45-56.
- YILMAZ, Y.A. (2015). “Kahramanın Oluşumu”, *Edebiyat ve Hukuk Dergisi*, S3, s.18.